

A Legfelsőbb Bíróság ítélete

A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága

Bfv. X. 3628/1993. szám

A Magyar Köztársaság nevében!

A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága Budapesten, az 1994. március hó 7-én és március 16-án megtartott nyilvános ülésen meghozta a következő

ítéletet:

háborús bűntett miatt Szombathelyi (Knausz) Ferenc volt vezérezredes ellen folyamatban volt büntetőügyben a Legfőbb Ügyészség által benyújtott felülvizsgálati indítvány elbírálása során a Budapesti Népbíróság 1946. március 30-án kelt Nb. XX. 653/1946. számú, valamint a Népbíróságok Országos Tanácsa 1946. május 22-én kelt NOT.I.3162/1946/11. számú ítéletét

hatályon kívül helyezi

és Szombathelyi (Knausz) Ferenc volt vezérezredes terheltet az ellene háborús bűntett miatt emelt vád alól felmenti, mert a terhére rótt bűncselekményt nem követte el.

A felülvizsgálati eljárás során felmerült 2000 Ft bünygyi költséget az állam viseli.

Indokolás:

A Budapesti Népbíróság 1946. március 30-án kelt Nb.XX. 653/1946. számú ítéletével Szombathelyi Ferenc vezérezredes terheltet az 1946. évi VII. tc. által törvényerőre emelt Nbr. 15. §-ának 1. és 3. pontjában meghatározott népellenes büntett, továbbá a Btk. 478. §-ába ütköző hivatali hatalommal való visszaélés büntette miatt 10 évi fegyházra, mint főbüntetésre, továbbá ingatlan vagyónak elkobzására, a nyugdíjigény elvesztésével is járó végleges állásvesztésre és politikai jogai gyakorlatának 10 évi időtartamra való felfüggesztésére ítélte. Kötelezte a felmerült bűnügyi költség megfizetésére.

Ezzel szemben felmentette a terheltet az Nbr. 11. §-ának 1. és 5. pontjában meghatározott háborús büntette miatt emelt vád alól.

I.

A Budapesti Népbíróság a terhelt bűnösségének alapjául szolgáló tényállásként a következőket állapította meg:

1. „A vádlott kezdeményezése folytán a Magyar Kormány a honvéd büntető bíraskodásban a hűtlenség üldözésére vonatkozó egyes jogszabályok módosítására kiadott 7 650/1941 ME. rendelettel felállította az ún. VKF. különbíróságot. Ez a rendelet a Magyarországi Rendeleték Tára 1941. évi IX–X. füzetének 3350. oldalán jelent meg a következő tartalommal: A Magyar Királyi Minisztérium az 1939. évi II. tc. 141. §-ának (2) bekezdésében és az 1930. évi III. tc. 50. §-ában nyert felhatalmazás alapján a következőket rendeli:

Az 1930. évi II. tc. 59. §-ában meghatározott büntett esetében úgyszintén e cselekmény útján elkövetett súlyosabb büntetendő cselekmény miatt a bűnvádi üldözés elrendelésére illetékes parancsnok jogait kizárólag a Magyar Királyi Honvédvezérkar főnöke gyakorolja.

Az előzőekben megjelölt büntett esetében az 1912. évi XXXIII. tc. XXVII. fejezetének a hadra kelt sereg számára szóló szabályzatát kell alkalmazni a folyó évi április hó

9-én 2750/1941. ME szám alatt kibocsátott miniszteri rendelet 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., és 11. §-ban felsorolt kiegészítésekkel és módosításokkal. A 2750/1941. ME sz. rendelet 7. §-ában foglalt rendelkezéseket arra alkalmas esetben tettenkapás vagy ténybeli beismerés esetén kívül, továbbá a megjelölt büntetési tételre és a gyanúsított ellen már folyamatban lévő más bünvádi eljárásra – a 11. §-t pedig a kiszabott büntetés mértékére való tekintet nélkül kell alkalmazni.

Ha az előző §-ban szabályozott eljárás során kiszabott halálbüntetést kötéllal végrehajtani nem lehet, azt agyonlövésrel kell végrehajtani.

Ez a rendelet a kihirdetés napján lép életbe (1941. okt.) Bárdossy László s.k. m.kir. miniszterelnök).

Ennek a bíróságnak a működése hírhedté lett Magyarországon, sőt az egész civilizált világon. Akkor, amikor ezt a bíróságot Budapesten felállítani rendelték, a hadszíntér több mint 1000 km-nyire húzódott Magyarország határaitól. A normális életet élő hátszágnak számító Magyarországon, illetőleg annak fővárosában Budapesten, a hadrakelt seregnél alkalmazandó jogszabályok alapján mégis egy olyan tábori bíróság működött, amelyen belül a nyomozás vezető és a tárgyalás vezető elvileg ugyanazon személy lehetett, az ítélet ellen perorvoslati jog nem volt, annak végrehajtása pedig a vezérkari főnöktől függött, és a halálos ítéletet két órán belül végrehajtották. Ez a bíróság még a vádlott vezérkari főnöksége alatt számos halálos ítéletet hozott, s a leghatásosabb eszköz volt arra, hogy a kormányzati rendszer minden háborús ellenvéleményt el tudjon nyomni, mint ahogy meg is tette. Minden ellenállási mozgalmat ezzel a bírósággal igyekeztek vérbefojtani, s hogy ez nem sikerült teljes mértékben és ellenállási mozgalmak mégis voltak, ez nem rajta múlt. A vezérkari főnök különbírósága nem tekinthető egyébnek, mint minden magyar érdekekkel szembenálló és csupán a németeket kiszolgáló rendszer hatalmi terrorszervezetének. Működésében az ítéletek megerősítése és a kegyelem tárgyában hozott döntés, továbbá a bíróságnak adott utasításai révén

(pld. arra nézve, hogy a kommunisták ellen folyó bűnügyekben a legnagyobb eréllyel kell eljárni és különösen a vezetőkkel szemben kell példát mutatni) a vádlott is résztvett.” (Nbr. 15. §-ának (1) és (3) pontjában meghatározott népellenes bűntett).

2) „A visszacsatolt délvidéki területeken – amint ezt a Bárdossy elleni ítélet is megállapította, – a szerb felkelők veszélyeztették a közbiztonságot, orvul meggyilkoltak magyar katonákat, közbiztonsági közegeket és a helyzet odáig fajult, hogy a helyszínen működő biztonsági alakulatok nem voltak elegendők a rend helyreállítására. Ezért a belügyminiszter katonai megerősítést kért, aminek alkalmazására Bárdossy a honvédelmi minisztert, az pedig a vádlottat utasította azzal, hogy a katonai alakulatok a közigazgatással karöltve tisztítsák meg a délvidéki területeket a lázadóktól. Vádlott a Délvidék vezénylő tábornokát, a szegeci hadtest parancsnokát, Feketehalmy-Czeydner tábornokot rendelte ki a rendcsinálás vezetésére. Melléje még egy kormánybiztos kirendelését is kérte, amit azonban a belügyminiszter azzal utasított el, hogy ott vannak a főispánok. Ennek dacára mégis sikerült a belügyminiszter beleegyezésére Popovics képviselőt Feketehalmy-Czeydner mellé tájékoztatóként kirendeltetnie, de ezt meg Feketehalmy-Czeydner utasította vissza, mert nevezettet német beállítottságúnak tartotta. Viszont a karhatalmi utasítás idevágó rendelkezései ellenére a főispánok közreműködését teljesen kikapcsolta. Vádlott maga a Délvidéken nem akart semmit. Katonai szempontból rendcsinálásra nem volt szükség. Midőn azonban a zsablyai eseményekkel kapcsolatosan Feketehalmy-Czeydnertől komoly harcjelentéseket kapott, maga is azt hitte, hogy itt katonai ügyről is szó van. A zsablyai tisztogatási akció befejezése után a belügyminiszter szükségesnek tartotta a tisztogatást Újvidékre is kiterjeszteni. Ehhez újból karhatalmat kért a honvédelmi minisztertől, amit vádlott újból kivezényelt és újból Feketehalmy-Czeydner tábornokot rendelte ki parancsnokul. Védekezése szerint, ha akkor tudta volna azt, hogy Zsablyán mi történt, az újvidéki tisztogatási akcióhoz

karhatalmat nem adott volna, de Feketehalmy-Czeydner hamis jelentésekkel félrevezette. Feketehalmy-Czeydner újvidéki működésének megkezdése előtt Budapesten a belügyminisztertől, a honvédelmi minisztertől, és a vádlótól vette át az instrukciókat, külön utasítást azonban nem kapott. Jelentéseiben a karhatalom által elkövetett kegyetlenkedésekről stb. természetesen most sem volt szó, a vádlott csak 1942. január 22-én szerzett tudomást az akkori miniszterelnök közlése alapján arról, hogy Újvidéken állítólag gyermekeket is megölnek. Kérdőre vonta Feketehalmy-Czeydner, aki ezt kereken letagadta és most is valótlan képet festett vádlottnak az ottani viszonyokról. Mindazonáltal vádlott táviratilag határozottan megtiltotta neki a kegyetlenkedéseket. Nevezett azonban ennek ellenére – abból a célból, hogy a harci szellemet és az öldöklési vágyat a katonákban felkeltse, illetőleg felfokozza, mű partizán csatát rendeztetett és mű sebesülteket produkált előttük, azon kívül rumosteát erőszakolt ki számukra a polgármestertől azon a címen, hogy hideg van és a vér és szesz hatására nem is maradt el, a vérengzés végzetesen folytatódott, s befejeztével – 1942. január havában Zsablyán Újvidéken – összesen 3309 polgári személy holttestét számolták össze, köztük 147 gyermeket és 299 aggot.

Feketehalmy-Czeydner az újvidéki események lezajlása után is állandóan tagadott. Vádlott – védekezése szerint – hitt nekik, mert ennyi aljasságot nem tudott egy régi jónevű bajtársáról feltételezni. Mindenesetre írásbeli jelentésre szólította fel, de úgy szolgálati, mint ügyészi jelentései semmitmondóak voltak. A csapatnaplói, amiket bekéretett, szintén nem tartalmaztak semmit. Miután ezen a vonalon az eseményekről tiszta képet alkotni nem tudott, elrendelte az ügy bírói kivizsgálását, aminek megtörténte után – bár a hadbírói eljárás teljes mértékben feltárta a szörnyű atrocitásokat – pertörlés iránt tett előterjesztést a volt kormányzónak, mert a politika nem vállalta az ügyet s a német katonai attasé is azt közölte vele, hogy Németország nem akar affért ebből az ügyből. Mikor utóbb

a Kállay-kormány politikailag vállalta a délvidéki események per utáni tisztázását és a volt kormányzónál a per újrafelvételét kieszközölte, vádlott a pert a vkf. külön-bíróságához utalta. A bíróság tagjait akként jelölte ki, hogy a könyörtelen igazság kiderítése biztosítva legyen. A főbűnösök letartóztatását azonban ügyészének Babos hadbíró alezredesnek nyomatékos előterjesztése ellenére sem rendelte el – védekezése szerint azért, mert nem hihette, hogy magasrangú tábormokok megszökjenek. Annál is inkább bízott bennük, mert Feketehalmy-Czeydner és Grassy is kijelentették, hogy nagyon örülnek, hogy bíróság előtt tisztázhatják magukat a szerintük alaptalan vádakkal szemben. Nevezettek aztán a németek segítségével mégis megszöktek, s csak a németek 1944. évi március 19-i bevonulása után tértek vissza, amikor is újból átvették őket a tábormoki karba és újabb pertörlés és teljes rehabilitálás következett.” (Btk. 478. §-ába ütköző hivatali hatalommal visszaélés büntette.)

II.

A Budapesti Népbíróság felmentette a terheltet az Nbr. 11. § 1. és 5. pontjában írt háborús bűntett miatt emelt vád alól. Az e bűncselekmény vádjával összefüggő tényállásként a Népbíróság az alábbiakat rögzítette:

1) „Vádlott Budapesten 1942 tavaszán Bartha, akkori honvédelmi miniszterrel együtt tárgyalásokat folytatott Keitel német vezérezredessel a magyar honvédségnek az orosz háborúban további részvétele tárgyában. Keitel a tárgyalások alkalmával 15 gyaloghadosztályt, egy páncélos-hadosztályt, két helyi dandárt és két megszálló hadosztályt kért a magyar kormánytól. A tárgyalásokat a magyar kormány részéről Bartha miniszter vezette. Vádlott mint szakértő vett azokban részt. Hangoztatta, hogy mi katonát nem adhatunk, mert a honvédség nem korszerű. Bartha e tekintetben nem nagyon támogatta. Végül mégis sikerült elérnie, hogy csak 9 hadosztályt adjunk, de ezt is csak úgy, hogy a kivonuló magyar haderőt fegyverzet és felszerelés tekintetében a németek hozzák egy nivóra a német seregetes-

tekkel, s különösen közlekedési eszközökben segítsenek ki bennünket. A páncélos hadosztályhoz pedig az anyagot teljes egészében ők szolgáltatassák. A kilenc gyaloghadosztályból és egy páncélos hadosztályból álló 2. magyar hadsereg egyébként a legkorszerűbben felfegyverzett hadsereg volt, természetesen magyar szemmel nézve.

A 2. hadsereg kiküldését a kormány rendelte el. A Keitel-féle tárgyalások már csak következményei voltak Ribbentropp látogatásának, aki januárban járt itt, amidőn a magyar kormánnyal megállapodott az orosz háborúban való további részvétel tekintetében. Ez a kérdés tehát politikai fronton dőlt el. Az igaz, hogy vádlott nem javasolta a kormánynak, hogy a kiküldéshez ne járuljon hozzá, de ilyen irányú javaslatot felelős katonai vezető nem is tehetett volna, mert az illetőleg annak elfogadása szükségszerűen azzal járt volna, hogy Németország ezt tétlenül nem tűri, hanem rögtön tisztázza, ezt az új katonai helyzetet. A fegyveres ellenállásért, a készületlen magyar hadsereg harcáért a hatalmas német túlerővel szemben, a felelősséget nem vállalhatta volna magára. Arra vonatkozólag különben, hogy magyar katonai körök ellenjavaslati dacára járult volna hozzá vádlott a 2. magyar hadsereg kiküldéséhez, a vádhatóság még bizonyítékot sem szolgáltatott. Vádlott ez esetben is megtette ami tőle tellett, alkudozott Keittel a kiküldendő haderő mennyisége felől, még pedig eredményesen, mert jóval kisebb erőket küldtek ki, mint aminőket Keitel kívánt. Ez esetben is arra törekedett tehát, hogy minél kisebb mértékben vegyünk részt a háborúban.

2) A 2. magyar hadsereg által megszállva tartott doni frontszakaszon a hadsereg a lövészárkokban majdnem egyenletesen volt felkenve. A németeknél ugyanez volt a helyzet. Hitler a maga politikai makacsságát és merevségét a német harcászatra is belevitte. Egy tapodtat sem engedett. Rugékony védelemről vagy kitérésről szó sem lehetett. Vádlottnak erre vonatkozó javaslata, amelyeket a német vezérkarnak tett, mind vissza lettek utasítva. Polémiájuknak Hitler levele vetett véget, amelyet a kor-

mányzóhoz intézett, s amely 1942. december 25-én érkezett meg. Hitler ebben nézetét a merev védelem alkalmazása tekintetében a leghatározottabban leszögezte és a kormányzót felkérte, hogy a maga részéről is ilyen parancsot adjon ki a csapatoknak. Kilátásba helyezte, hogy a kitérő alakulatokat felkoncoltatja, mert ezek különben is megfagynának az óriási fagyos pusztaságban. Erre vádlott a kormányzó beleegyezésével kiadta a parancsot a főellenállási vonal tartására.

A 2. magyar hadseregnek különben nem kellett volna feltétlenül vereséget szenvednie. Csapataink az 1941. és 1942. évi harcokban is jól megállták helyüket. Azután meg magyar hadsereg olyan jól felszerelve és felfegyverezve nem vonult ki az ellenség elé, mint a doni hadsereg. Az oroszok erő tekintetében csak kevéssel voltak fölényben. Ellenben fölényben voltak a harcászat a fegyverzet terén. Ott ahol támadni akartak, erőiket souvenir összefogták, a front többi részén csak csekély erőket hagytak vissza. 1943-ban vetették be továbbá nagyszerű fegyvereiket, köztük a csataterék királynőjét, a T. 34-es harckocsit.

Mindennek dacára a magyar hadsereg vereségének nem kellett volna katasztrofálisnak lennie. Ennek oka elsősorban a gyalázatosan rossz vezetés volt a németek részéről, akik pl. a rendelkezésre álló tekintélyes tartalékot lehetetlenül elfecsérelték. Oka volt továbbá a súlyos veszteségeknek a németek brutális magatartása csapatainkkal szemben: a járható utakról leszorították őket, a szánokról a beteget és a sebesülteket lelökdösték, a pokrócokat és a meleg takarókat katonáinktól elvették. A községekben dacára a rettenetes hidegnek a magyarokat be nem engedték. Ezen okokra vezethető vissza a veszteségek legnagyobb része, amelyet a rendkívül nagy hideg még fokozott. Növelte továbbá a veszteségeket az a körülmény is, hogy a hadsereg-parancsnokság éppen a támadás előtti estén rendelte előre a harcvonalba a felváltandó alakulatokat. A csata vesztesége egyébként körülbelül 96 000 embert tett ki. Ebből kb. 50 000 volt a fogoly, 7–8000 a halott és a többi sebesült.

Mindazonáltal, hogy vereséget szenvedtünk, a magyar hadseregnek nem kell szégyellnie magát. A magyar katona megtette a kötelességét, és nem maradt el semmiben sem, sem az olasz, sem a román, sem a német katonák mögött.

A jobboldali magyar körök a vereséget annak tudták be, hogy kevés katonát adtunk. Szerintük egy millió magyar vehetett volna részt a doni hadjáratban. Vádлотtat tehát tulajdonképpen azzal vádolták meg, hogy szabotált, amikor kevés katonát küldött ki.

A 2. magyar hadsereg a tárgyaláson kihallgatott szakértő tanúk, Nagybaczoni Nagy Vilmos és Suhay Imre vallomása szerint teljes mértékben a német katonai parancsnokságok vezetése alatt állott. Vádлотtnak a vezetésbe beleszólása nem volt. A doni katasztrófáért a felelősség, fent nevezett tanúk véleménye szerint a német vezetést terheli. A népbíróság, amely kellő katonai szakértelemmel nem rendelkezik, a felelősség kérdésében ellenkező adat híján, magáévá tette a fentebb megnevezett és foglalkozásuknál fogva szakértőknek tekintendő tanúk véleményét, s vádлотt felelősségét a doni vereségért nem találta megállapíthatónak.

3) Vádлотt nem hitt Magyarország megszállásában a németek által. Kállay miniszterelnök sem hitt. Tudta, hogy a németek Kállay politikája miatt nagyon el vannak kedvetlenedve, azt tapasztalta, hogy annak következtében, hogy a 2. hadsereget hazahozta és új haderő kiküldését hátráltatta, sőt még a megszálló erők hazahozatalát is állandóan sürgette és erőszakolta, fokról-fokra elvesztette a németek bizalmát. Azt is tudta, hogy a németek harctéren nagyon gyengén állanak és azon mód, ahogy a háború Magyarország határához közeledik, az ország keleti része lassan hadműveleti területté válik. Ez ugyan a katonai adminisztrációt ezen területeken bekapcsolja, de katonai megszállásra nincsen szükség. Azt, hogy a németek már olyan kétségbeejtő helyzetben vannak, vagy annyira elvakultak, hogy egy ilyen erőszakos lépést megkockáztassanak, nem hitte volna. Az a körülmény pedig, hogy

a megszállásról már régóta a különböző híresztelések kaptak lábra, még jobban megerősítette benne azt a hitet, hogy csak mendemondáról van szó. Hogy a magyar határon, Sopron megyével szemben csapatösszevonások vannak, azt március 10-től kezdve konkrét jelentések alapján is tudták és azt a hírt is vették, hogy ezek az országot meg akarják szállni. Ezért a külügyminiszter a német követhoz, vádlott pedig a katonai attaséhoz fordult felvilágosításért, a válasz mindkét részről megnyugtató volt. A német katonai attasé még azt is kifejezte, hogy a német vezérkar csodálkozik azon, hogy a magyar vezérkar elveszti a nyugalalmát, ha a határon német csapatok gyakorolnak. Tényleg, csapatösszevonások gyakorlat céljából határainkon máskor is előfordultak. E híresztelésekkel kapcsolatban ellenrendszabályokat tenni magunk részéről azért sem tartotta volna helyesnek, mert ezáltal egy megszállást valóban kiprovokálhatott volna. De egészen biztosan kiprovokált volna egy megszállást abban az esetben, ha már előbb tett volna intézkedéseket egy német megszállás ellen. A kezdeményezést magunkhoz ragadni ezen a vonalon nem lehetett. Lapulni kellett annál is inkább, mert keleti határainkon nagy dolgok voltak kialakulóban.

Március 16-án a kormányzónál egy értekezlet volt, abból a célból, hogy elfogadja-e Hitler meghívását Salzburgba, amely meghívást Jagow német követ szóbelileg tolmácsolt azon hozzáadással, hogy ha akadályozva lenne, nem kell kijönnie. A miniszterelnök volt az első, aki e kérdés tárgyalásához hozzászólt és nem tanácsolta a kormányzó kiutazását. A honvédelmi miniszter nyilatkozata szintén nemleges volt, de már nem olyan határozott formában. A külügyminiszter határozottan igennel válaszolt, úgyszintén vádlott is. A kormányzó az „igen” mellett döntött. Így 17-én különvonaton elindultak Salzburg mellé Klesheim kastélyba, ahol Sztójay csatlakozott hozzájuk. Vádlott éppen a feszült politikai helyzet miatt volt az utazás mellett, mert a politikában a németekkel szemben legjobbnak tartotta az egyenes rámenést és nem a kerülgetést és a bújócskajátszást.

A tárgyalásokat tulajdonképpen Hitler és a kormányzó folytatták, a többiek csak statiszták voltak. Hitler szokatlanul durva hangot használt, de a kormányzó sem hagyta magát. Hitler szemrehányást tett a kormányzónak, hogy dacára korábbi figyelmeztetésének, magyar politika vezetésében, semmiféle változást nem hajtott végre, sőt a helyzet azóta annyira romlott, hogy szinte tarthatatlanná vált. Ezért ő politikai garanciákat teremt magának. A kormányzó a délelőtti tárgyalások után, amelyek semmiféle eredményt nem hoztak, el akart utazni. A németek azonban a különvonatot a légitámadás ürügye alatt eltűntették. Ebéd után, amely a lehető legfagyosabb és legfeszültebb hangulatban folyt le és amelyen Hitler teljesen magába roskadva, vizenyős tekintetével maga elé meredve ült, a tárgyalásokat folytatták. A megbeszélés ugyanazon téma körül és hasonló durva hangnemben folyt és eredményt most sem hozott. Hitler arra akarta rávenni a kormányzót, hogy együttesen egy olyan proklamációt adjanak ki, amelyben kifejezésre juttatják azt, hogy a német csapatok a magyar és német kormányok közötti megállapodásnak megfelelően és egyetértésben, tekintettel a harcterület közeledésére, Magyarország megvédésére bevonulnak. A kormányzó ilyen proklamáció kiadásába egyáltalán nem akart belemenni és el akart utazni nyomban, a vonat azonban még mindig nem került elő.

A tárgyalás félbeszakítása után vádlott engedélyt kért a kormányzótól, hogy bemehessen Hitlerhez. A kormányzó ezt megengedte. Hitlerhez belépve, mindjárt azzal kezdte, hogy minden konfliktusban amely egymással szemben álló felek között felmerül, megmondják egymásnak azt, hogy mit akarnak és mit követelnek. Ha a helyzet nagyon elmérgesedett, ezt az államok egymás között ultimátummal intézik el, amelyben a követelésnek határozottan kifejezésre jutnak, hogy mit hogyan, illetve meddig kell teljesíteni. Eddig velünk szemben csak fenyegetésekről és politikai garanciákról volt szó, de tulajdonképpen, hogy mit akarnak tőlünk, azt még nem tudjuk. Erre Hitler kereken és kertelés nélkül kijelentette, hogy Magyarországot meg

akarja szállni és katonailag megszállva tartani addig, amíg a politikai garanciákat magának meg nem teremti. Vádlott erre felhívta Hitler figyelmét ezen lépés végzetes következményeire, amelyek nemcsak számunkra, hanem a németek számára is igen nagy és jövátehetetlen erkölcsi és anyagi kárt jelentene. Németországra főként erkölcsi kárt, mert azt fogják mondani, hogy egyetlen barátjukat Magyarországot is milyen brutálisan kezelik és azon kívül megjegyezte, hogy erre a lépésre nincs is szükség, mert hiszen a kívánt politikai garanciát politika útján is el lehet érni. Az ilyen brutális beavatkozás a két nép közötti jóviszonyt ismét annyira elrontaná, mint volt a Rákóczi és Kossuth idején. Vádlott szavai szemmel láthatóan hatottak Hitlerre, de kijelentette, hogy nagyon sajnálja, mert más nem tehet, mert csapatainak már kiadta a parancsot Magyarország megszállására. Erre vádlott megjegyezte, hogy egy katonai akciót, még 5 perccel annak megkezdése előtt le lehet mondani. Hitler behívatta Keitel és megkérdezte tőle, hogy vajon a bevonulást le lehet-e még mondai? Keitel azt jelentette, hogy: nem. Valóban a német csapatok aznap este 10 órakor Bicskénél és Ceglédnél saját maguk által csalárdul végrehajtott robbantások következtében okozott vonalmegszakítások folytán, kivagoníroztak, tehát este 7 órakor, amidőn vádlott Hitleméi volt, már gurultak Budapest felé. Hitler nyilván ezért vallott a katonai megszállás tekintetében ilyen későn színt.

Hitler Keitel eltávozása után, vádlott előtt kifejtette még, hogy mindennek dacára Magyarországot nem akarja a birodalomba bekebelezni, mert Magyarország mindig független állam volt, s ő egy erős és független Magyarországot akar. Legfeljebb három-négy heti megszállásról van szó, és azután csapatait Magyarországról kivonja. Kijelentette, jogy hajlandó csapatainak parancsot adni arra, hogy fegyvert ne használjanak, ha ezt részünkről is megteesszük. Persze amennyiben ellenállnánk, akkor a legnagyobb eréllyel fog fellépni és nem fog senkit és semmit kímélni. Akkor a kormányzónak és családjának a sorsát sem tudja garantálni és román meg tót csapatokat is fel

fog ellenünk használni. Ezzel vádlott kihallgatása végetért. Vádlott még megkérdezte tőle, hogy hajlandó-e Magyarország függetlenségére vonatkozó kijelentéseit a kormányzó előtt is megismételni, amire Hitler „igen”-nel válaszolt. Vádlott kijelentette ezt a kormányzónak, aki ezután bement Hitlerhez. Kb. 10 perc múlva visszajött, s ezek után hazautaztak. A vonatról ment ki a parancs a honvédelmi miniszter és a kormányzó hozzájárulásával arra, hogy a német csapatokat barátságosan kell fogadni.

4) A vádirat indítványi részének II/1. pontja alatt, csak egész általánosságban teszi vád tárgyává a vádlott vezérkari főnökségének idején az Oroszországban lévő magyar honvédhadsereg parancsnokai és tagjai által a megszállott területek lakossága ellen elkövetett kegyetlenkedéseket, fosztogatásokat és gyújtogatásokat.

Idevonatkozóan konkrét tényállást megállapítani a tárgyaláson fennforgott bizonyítékok alapján nem lehetett. Vádlott – védekezése szerint – szemléi alkalmával azt tapasztalta, hogy a lakosság és a magyar csapatok között nagy a rokonszenv, a lakosság a magyar csapatokat nagyon szereti. Viszont katonáink is nagyon jól érzik magukat. A nincstelen polgári lakosságnak rendszeresen élelmet osztanak ki. Egyébként a megszálló hadseregparancsnokok a németeknek voltak alárendelve. Ebbe vádlottnak beleszólása nem volt. A megszállt területen előforduló eseményekért a hadseregparancsnokok a felelősek. Amikor vádlott, mint megszálló-hadseregparancsnok működött, az alája tartozó területen semmiféle atrocitás nem történt. Ugyancsak egész általánosságban vád tárgyává tették, hogy a honvédalakulatok a hozzájuk beosztott munkaszolgálatosokkal, büntető és zsidó munkásszázadok tagjaival emberi képzeletet felülmúló kegyetlenkedéseket követtek el, rendes élelmezésben nem részesítették őket, hozzátartozók, s a jóléti szervek által nekik küldött ruhát nem osztották ki közöttük stb. stb.

5) A Budapesti Népbíróság ítélete tényállásként állapította meg még azt is, hogy a terhelt 1941. június 24-én, mint a Kárpát-csoport parancsnoka magyar haderővel

átlépte az ország határát, azzal a feladattal, hogy a német és a román haderők közötti térbe benyomul, és köztük az összeköttetést helyreállítja. A vádlott a magyar csapatokat e hadjáratban kíméletesen és visszatartással igyekezett vezetni. Megállapítást tett továbbá a Népbíróság arra vonatkozóan is, hogy Szombathelyi Ferenc 1941 szeptemberében mint vezérkari főnök Hitler főhadiszállására utazott, és ez alkalommal sikerült keresztülvinnie a gyors hadtest visszahozatalát. Megállapította a bíróság, hogy a 2. magyar hadsereg veresége után a terheltnak sikerült elérnie a németeknél, hogy a csapatok maradványait hazaszállítsák, amely megtörtént. A Népbíróság rögzítette, hogy 1943 nyarán amikor Szombathelyi Ferenc a német főhadiszálláson volt, a németek Szerbia megszállásához három magyar hadosztályt kértek, amelyet a terhelte elfogadott. Ezt az alkalmat akarta kihasználni ugyanis arra, hogy az orosz hadszínteret teljesen otthagyjuk, tehát csapatainkat visszavonjuk. A bíróság megállapította, hogy a terhelte az észak-keleti Kárpátokban három védelmi erődrendszert építtetett ki. Később a munkálatokat csak Erdélyben folytatta. Végül a Népbíróság tényállása azt is tartalmazza, hogy a vezérkari főnök különbíróságának nyomozóhatóságai által elkövetett atrocitásokért a terhelte nem terhelheti büntetőjogi felelősség.

A Budapesti Népbíróság ezen ítélete ellen a népügyész a terhelte terhére jelentett be fellebbezést a felmentés miatt, a vádtól eltérő minősítés miatt, és súlyosításért. A vádlott felmentésért fellebbezett, védője pedig ugyancsak felmentésért, továbbá enyhítés érdekében jelentett be fellebbezést.

E fellebbezések alapján a Népbíróságok Országos Tanácsa 1946. május 22-én kelt NOT. I. 3162/1946. számú ítéletével felülbírált a Budapesti Népbíróság ítéletét. Annak felmentő részét megváltoztatta, és a terhelte ezzel kapcsolatosan rögzített cselekményei alapján bűnösnek mondta ki az 1945. évi VII. tc. által törvényerőre emelt 81/1945 ME sz. rendelet 1. § 1. pontjában meghatározott háborús bűntettben. Az elsőfokú ítéletnek az Nbr. 15. § 1. és 3. pontjai és a Btk. 478. §-ában foglalt bűncselek-

mény megállapítására vonatkozó részét megsemmisítette, és e cselekményeket is, az Nbr. 11. § 1. pontjába ütköző háborús bűntettként értékelte. Mindezekért életfogytiglani fegyházbüntetésre ítélte, amelybe beszámította a szabadságvesztésben töltött időt.

A Népbírószági ítélet – nem érintett – többi részét a NOT. helybenhagyta. Így jogerőre emelte a terhelt egyes cselekmények miatt emelt vád alóli felmentésére vonatkozó rendelkezéseket. Ezen eseményeket és cselekményeket a jelen ítélet II/5. pontja foglalja össze. Az eljáró bíróságok nem értékelték bűncselekményként a Kárpát-csoport parancsnokaként tanúsított magatartását, az 1941 szeptemberi németekkel történt tárgyalást, a Doni hadsereg maradványainak visszahozatalával, a Szerbiába küldendő megszálló csapatokkal, az észak-keleti Kárpátok védelmi vonalának kiépítésével, és a vezérkari főnök különbírószágának nyomozóhatóságai által elkövetett atrocitásokkal kapcsolatosan emelt vád szerinti tényeket. (A részletes tényállás a Budapesti Népbírószág ítélete II/1., II/2., II/6., II/7., II/8. és II/12. szám alatt tartalmazza.)

A Népbírószágok Országos Tanácsa a Budapesti Népbírószág ítéletének azon tényállását, amely a bűnösséget megállapította, egyes részeiben kiegészítette, illetőleg módosította és egyben álláspontját is kifejtette: a VKF különbírószága felállítására vonatkozó tényállást azzal egészítette ki, hogy a VKF bíróság vezetője Babos hadbíró őrnagy a vádlott jóváhagyásával a honvédelmi miniszternek a bíróság felállításában tett jelentésében összegezte annak feladatát abban, hogy a bíróságnak minden szabotázs cselekményt meg kell torolnia. Ezen túlmenően a magyar nemzet fegyelmének meglazítására és a társadalmi rend felforgatására irányuló minden olyan tevékenységet is meg kell torolni, amely az állam és szövetségese, fegyveres erejének szándékosan hátrányt, az ellenségnek pedig szándékosan előnyt okoz.

A délvidéki atrocitásokkal kapcsolatos terhelti tevékenységre vonatkozó tényállásrész a NOT. akként módosította: „az atrocitások kulminálása előtt 1942. január 22-

én sürgönyöz a razziának nevezett tömegmészárlás vezetőjének azzal az utasítással, hogy a kirívó igazságtalanságok kerülendők”.

A Keitellel folytatott 1942 tavaszán történt tárgyalások tekintetében a NOT. a tényállást kiegészítette azzal, hogy a 2. hadsereg kiküldetését az orosz frontra a kormányzó és a kormány jóváhagyta. Ebben a tekintetben még azt is rögzítette, hogy „vádloznak a Ribbentroppal létesített megállapodásban aktív része lehetett”.

A 2. hadsereg doni katasztrófára vonatkozó tényállásrészlet kiegészítette azzal, hogy Szombathelyi Ferencnek kötelessége lett volna odahatni, ilyen pusztulástól a magyar csapatokat megóvjja, annál is inkább, mert a hadsereg parancsnokától ismételten kapott jelentést a fegyverzet és a felszerelés hiányosságairól. Ez helyett a terhelt a Hitler levelére nyomban adott válaszában szolgálatkészen közölte, hogy a kívánt parancsot késedelem nélkül kiadja.

A munkaszolgálatosokkal való bánásmódot érintő ténymegállapítást azzal egészítette ki a NOT., hogy a munkaszolgálatosokkal a bánásmód a hadművelleti területen általában egyforma volt, ezek az emberek felsőbb helyről jövő egységes irányításra végezték kárhozatos munkájukat. Ennek a központi irányításnak azonban írásbeli dokumentuma nem volt.

A NOT. Schönherz Zoltán ügyét a vezérkari főnökség bírósága működésének egy kirívó esetének tekintette és nem a kegyelmezési jog gyakorlásának jogszerűsége szempontjából vizsgálta.

Végül a NOT. a Szombathelyi Ferenc terhelt személyét pozitívan értékelt népbírói ítélet megállapításait átértékelte és őt negatív személyként jellemezte.

A tényállás ilyen kiegészítése és módosítása után a NOT. a terhelt bűnösségét összesen hat eseménnyel kapcsolatban állapította meg, valamennyi eseményt egy bűncselekménynek minősített. A NOT. a már hivatkozott Nbr. 11. § 1. pontjába ütköző *háborús bűntettként értékelte a terheltnek a vezérkari főnök bírósága felállításában vitt szerepét, (I/1. pont) továbbá, a délvidéki*

vérengzésekkel kapcsolatos magatartását, (1/2. pont) valamint a tényállás II/1. (Keitellel folytatott tárgyalás 1942 tavaszán) II/2. (a 2. magyar hadsereg tragédiája, II./3. alatti (az 1944. március 19-i német megszállás), és a II/4. tényállási részben (az Oroszországban lévő megszálló hadsereg tagjai által a munkaszolgálatosok sérelmére elkövetett cselekmények) tekintetében megállapítottakat.

A másodfokú bíróság ítélete terjedelmes indokolást tartalmaz arra nézve, hogy miért látta megállapíthatónak a terhelt bűnösségét. Az indokolás azonban nem a felhívott törvényi tényállás (Nbr. 11. § 1. pont) egyes elemeinek a megvalósítását részletezte, – hogy a rögzített események és a cselekmények miért valósítják meg a háborús bűntettet, – hanem teljességgel általánosságban mozgó, Szombathelyi Ferenc katonai magatartását elemezte, és azt fejtette ki, hogy a terhelt által választott magatartásától eltérő lépések mennyiben lettek volna célravezetőbbek. A helyenként propagandisztikus megállapítástól sem mentes indokolásból nem tűnik ki, hogy a NOT. miért állapította meg a háborús bűntettet a terhelt terhére.

Az ekként jogerős ítéletek ellen a Legfőbb ügyészség 1993. december 1-jén kelt Bfl. 21 888/1993. szám alatt a Be 284. §-ának (1) bekezdés a) pontja alapján – mert a büntetőjogi felelősség megállapítása a büntető anyagi jog szabályainak a megsértésével történt – felülvizsgálati indítványt nyújtott be.

Ez szerint tévedett az elsőfokon eljáró Budapesti Népbíróság, illetőleg a másodfokú Népbíróságok Országos Tanácsa és a büntető anyagi jog szabályait megsértették, amikor a tényállás egyes eseményeit bűncselekményként értékelték, mert a megállapított események egyike sem merítette ki egyetlen bűncselekmény tényállását sem.

Részletesen utalt a felülvizsgálati indítvány valamennyi részcselekményre. Így arra is, hogy a terhelt a Keitellel 1942 tavaszán tartott tárgyalások során arra törekedett, minél kisebb legyen a magyar részvétel a hadműveletekben, és a háborúba való belesodródás ütemét minden körülmények között mérsékelni igyekezett. A doni

katasztrófa – a felülvizsgálati indítvány szerint – arra vezethető egyébek mellett vissza, hogy 1942. december 24-én Hitler levelet írt a kormányzónak, amelyben a végsőig történő kitartás elrendelését kérte. A terhelt ezt a kormányzói döntést a csapatokhoz továbbította. Az 1944. március közepén tartott Hitlerrel történt tárgyalások és az ottani magatartás az indítvány szerint úgyszintén nem minősíthető a háborúban történő mind fokozottabb részvételre irányuló cselekménynek annál inkább sem, mert a terhelt fellépése folytán ezt éppen hogy elkerülte azáltal, hogy nem rendelte el a megszálló németekkel szembeni ellenállást.

A VKF különbíróháza létrehozása a törvényi felhatalmazáson alapult, így az sem értékelhető bűncselekménynek. A munkaszolgálatosokkal való bánásmód tekintetében a felülvizsgálati indítvány értelmében nincs is tényállás, az újvidéki vérengzések kiderülésekor pedig a terhelt, mint vezérkari főnök, minden szükséges intézkedést megtett az eset kivizsgálására és a felelősségre vonásra. Az a körülmény, hogy nem tartóztatta le a parancsnokokat, megítélésbeli tévedés lehet, de ez nem bűncselekmény. Mindezek alapján a Legfőbb Ügyészség indítványozta a terhelt felmentését valamennyi ellene emelt vád alól bűncselekmény hiányában.

A védő nyilvános ülésen az ügyészi állásponttal összhangban ugyancsak felmentést indítványozott.

A Legfelsőbb Bíróság az indítványt és a védői álláspontot alaposnak találta, és megállapította, hogy a terhelt tényállásokban írt magatartásai az eseményekben vállalt szerepe a terhére rótt bűncselekményeket nem valósítják meg, de egyéb bűncselekmény tényállását sem merítik ki.

A Legfelsőbb Bíróság álláspontjának részletes kifejtése előtt külön hangsúllyal emeli ki az alábbiakat:

Eljárása nem terjedt ki Szombathelyi Ferenc történelmi szerepének avagy vezérkari főnöki tevékenységének értékelésére arra, hogy mint elsőszámú katonának a lépései mennyire voltak helyesek, avagy helytelenek, és az a hadviselés szempontjából igazolható-e. Ennek eldöntése

ugyanis a hadtörténelemre vár, és megítélése számos egyéb katonai szakkérdéstől is függ. Mindezek a büntetőjogon kívül eső szempontok.

A Legfelsőbb Bíróság úgyszintén nem foglalhatott állást Magyarországnak a 2. világháborúba való belépésével, illetőleg a Szovjetunió elleni hadviselés igazságos vagy igazságtalan jellegével kapcsolatban, mert ennek megítélése nem bíróság feladata.

A Legfelsőbb Bíróság a Be 289. §-ának (2) bekezdésében foglaltak értelmében a Budapesti Népbíróság ítéletét és a NOT. ítéletét a megállapított tényállás alapján kizárólag a Legfőbb Ügyészség által benyújtott felülvizsgálati indítvány iránya szerint bírálta el. Csak azt vizsgálta, hogy Szombathelyi Ferenc vezérezredes büntetőjogi felelősségének megállapítása, az anyagi jog szabályainak megfelelően vagy azok megsértésével történt-e. Továbbá, hogy az eljáró bíróságok jogalkalmazói tevékenysége megfelelt-e az elbíráláskor hatályban lévő büntető jogszabályoknak. Figyelemmel volt arra is, hogy a korabeli jogalkalmazás tekintetbe vette-e azokat az egyéb jogszabályokat, amelyek a vád tárgyát képező események időpontjában a terhelt magatartását szabályozták és annak jogi kereteit meghatározták.

Ehelyütt kell kiemelni továbbá, hogy Szombathelyi Ferenc 1941. szeptember elejétől 1944 március közepéig volt a Magyar Királyi Honvéd Vezérkari főnöke. A honvédség elsőszámú elöljárója azonban nem a terhelt, hanem a kormányzó volt. A katonai hierarchia élén, mint katona kétségtelenül a vezérkari főnök állt, de szolgálati alárendeltségében volt a kormányzónak. Az 1920. évi I. törvény-cikk „az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről” 13. §-ában akként rendelkezett, hogy a kormányzó a hadügy körébe tartozó alkotmányos jogait gyakorolja, amely kiterjed a nemzeti hadsereg vezényletére és belső szervezetére egyaránt. Ez a rendelkezés hatályban volt. Ezzel összhangban tartalmazta a Szolgálati Szabályzat a Magyar Királyi Honvédség számára 1. §-a a következőket: „Magyarország

törvényesen megválasztott kormányzója, a fegyveres hatalom legfőbb hadura”. A katonák esküjüket – ennek megfelelően – a legfőbb hadúrra tették le.

Szombathelyi Ferencnek, mint a vezérkar főnökének büntetőjogi felelősségéről összességében és az egyes konkrét tényállási részek tekintetében is csak ezek szem előtt tartásával lehet megalapozottan dönteni.

A terhelt bűnösségét a Népbírószágok Országos Tanácsa az 1945. évi VII. tc.-vel jogerőre emelt Nbr. 11. § 1. pontjában foglalt háborús bűntettben állapították meg. E bűncselekményt az követte el: „aki az 1939. évi háborúnak Magyarországra való kiterjedését vagy Magyarországnak a háborúba mint fokozottabb mértékben történt belesodródását vezetői állásban kifejtett tevékenységével vagy magatartásával elősegítette, vagy azt megakadályozni nem törekedett, bár erre vezető közhivatalnoki állásánál, politikai, gazdasági, közéleti szerepénél fogva módja lett volna”.

A NOT. álláspontja – az elsőfokú ítéletben rögzített tényállás sorrendjét követve, a jelen ítéletben megjelölt egyes tényállási részekben foglalt cselekményeket szem előtt tartva az alábbiak miatt téves.

1) A Budapesti Népbírószág ítéletében A/1. pontban – jelen ítélet I/1. pontja – írt események és terhelti tevékenység amely a VKF különbírószágának felállításával függ össze – nem valósítja meg az említett háborús bűncselekmény tényállási elemeit. Az 1941. évi 7650. ME számú rendelet meghozatalára és kihirdetésére a Magyar Királyi Miniszterelnök által hatályos törvény az 1939. évi II. tc. (a Honvédelmi Törvény) 141. § (25) bekezdése alapján az 1930. évi III. tc. (Ktbtk. hatályba léptetése) 50. §-ában kapott felhatalmazás folytán került sor. Szombathelyi Ferenc terhelt 1941 szeptemberében lett a Magyar Honvédség vezérkari főnöke és egyben parancsnoka. Hivatalba lépésekor már hatályban voltak a háború idejére szóló különös büntetőjogi rendelkezések, valamint a polgári büntetőbíráskodás alá tartozó egyéneknek a honvéd büntetőbíráskodás alá helyezéséről szóló 1941. évi 4850. ME számú rendelet. Ennek 3. §-a a hűtlenség bűntettének és

vétségének eseteit a honvéd büntetőbíráskodás alá vonta, mégpedig az ország hadbalépését bejelentő nyilatkozat közzétételének napjától. Magyarország 1941. június 26. óta már hadban állt, ekkor Szombathelyi Ferenc még nem volt a honvéd vezérkar főnöke. A hűtlenség már ezt megelőzően is a honvéd büntetőbíráskodás alá tartozott.

A terhelt javaslatára meghozott és kihirdetésre került 7650/1941. ME számú rendelet a minisztertanács döntésén alapult. Ez kimondotta egyebek mellett, hogy a már egyébként is katonai bíráskodás hatálya alá vont hűtlenség büntette miatt a bűnvádi üldözés elrendelésére az illetékes parancsnok jogait kizárólag a Magyar Királyi Honvédvezérkar főnöke gyakorolja. Hatáskörébe tartozott továbbá halálbüntetés esetén a kegyelmi jog gyakorlása is.

A Legfelsőbb Bíróság megállapítja, hogy Szombathelyi Ferencnek az e körben tanúsított magatartása nem alkalmas az Nbr. 11. §-ának 1. pontjában írt háborús bűncselekmény megállapítására, ezzel ellentétes álláspont alapvetően téves. Ez a tevékenysége ugyanis nem eredményezte és nem is eredményezhette az ország háborúba való fokozottabb belesodródását és nem is irányult arra, hogy azt elősegítse, így a felhívott háborús bűntett egyetlen tényállási elemét sem valósítja meg. Ezek a rendelkezések és végrehajtásuk a kérdéses bűncselekmények elbírálásánál az egységes megítélést biztosították. Ez mellett a hadban álló országban a fegyelem erősítésére és az állam biztonságának a megóvására voltak hivatottak. Megállapítható továbbá az is, hogy ezen események és Szombathelyi Ferencnek azokban tanúsított magatartása nem minősíthető az Nbr. 15. § 1. pontjában meghatározott népellenes büntettnék sem. A javaslatára született miniszterelnöki rendelet nem a nép, hanem azoknak a személyeknek az érdekeit sértette, akik a törvényes rendelkezéseket megszegték, és a hűtlenség büntettnék törvényi tényállását valósították meg. Szükséges kiemelni továbbá azt is, hogy a létrehozott VKF különbíráskodása az akkori katonai különbíráskodásra vonatkozó törvényeknek és jogszabályoknak megfelelt.

Tévesen értékelte tehát a Budapesti Népbíróság a terhelt e cselekményét az Nbr. 15. § (1) bekezdésébe ütköző népellenes büntettnék, illetőleg a Népbíróságok Országos Tanácsa az Nbr. 11. §-ának 1. pontjába ütköző háborús büntettnék.

2) Téves a terhelt bűnösségének a megállapítása a Délvidéken történt eseményekkel összefüggő magatartása miatt is, a terheltet e körben büntetőjogi felelősség nem terheli.

A Népbíróságok Országos Tanácsa a Szombathelyi Ferenc bűnösségét hivatali hatalommal visszaélés büntette helyett háborús büntettnékben állapította meg, annak ellenére, hogy az irányadó tényállás e bűncselekményt nem valósítja meg. Maga a NOT. ítélet is rögzíti, hogy Szombathelyi Ferencnek az újvidéki eseményekkel kapcsolatos szerepe a háborús büntettnék megállapításához szükséges közvetlen tevékenység ismérveit nem tünteti fel. Mégis úgy foglalt állást, hogy egységes akaratelhatározásból eredve a cselekmények egymással összefüggésben állottak, így a NOT. a terhére megállapított háborús büntettnék egy „momentumaként” azzal eszmei halmazatot alkotva, értékelte ezen eseményeket. A rendelkezésre álló adatok alapján egyértelműen megállapítható azonban, hogy Szombathelyi Ferencnek a szóban lévő cselekménye és a délvidéki események kivizsgálására tett intézkedései az ezzel összefüggő lépései a háborús büntettnék egyetlen tényelemét sem merítik ki. Az semmilyen értelemben sem volt alkalmas a háborúba történő belesodródás elősegítésére. A terhelt törekvése arra irányult, hogy mint legmagasabb katonai előljáró, a rendelkezésre álló adatok alapján a valóságos helyzetet felderítse, illetőleg a tudomására jutáskor felelős személyek törvényes felelősségre vonását rendelte el. Ekként pedig ez a magatartás teljességgel alkalmatlan az Nbr. 11. § 1. pontjában írt háborús bűncselekmény megállapítására.

De téves a Budapesti Népbíróság azon álláspontja is, amely szerint Szombathelyi Ferenc azzal, miszerint a délvidéki atrocitásokért felelős magasrangú tiszteket nem

tartóztatta le, megvalósította a Btk. 478. §-ában írt hivatali visszaélés bűncselekményét.

Ez a bűncselekmény célzatos magatartást tételez fel, a törvényi tényállás megállapításához ez szükséges. A terhelt magatartása azonban egyáltalán nem tekinthető célzatosnak, és nem irányult arra, hogy az eljárás alatt álló magasrangú tiszteket szándékosan mentesítse, és szabadlábbon hagyja. Szombathelyi Ferenc a gyanú okként szolgáló cselekményt, valamint az elkövetéssel gyanúsított személyek helyzetét a kor szellemének megfelelő felfogásban, a törvényes rendelkezések ismeretében mérlegelte, és ennek alapján a legjobb belátása szerint döntött úgy, hogy nem indokolt a letartóztatásuk. Ez a döntés a minden körülményt értékelő jóhiszemű mérlegelésének az eredménye, ekként pedig nem minősíthető bűncselekménynek, nem valósította meg az akkor hatályos Btk. 478. §-ába ütköző hivatali visszaélés tényállási elemeit sem. Ezt mutatja egyértelműen az a tiszti parancs, amelyet az érintettek szökése után a terhelt kiadott és amelyben mélységesen elítélte magatartásukat és egyben magyarázatot is adott ahhoz a döntéséhez, amellyel a gyanúsítottakat szabadlábbon hagyta.

Szombathelyi Ferenc terheltnek tehát az újvidéki eseményekkel összefüggő magatartása sem a terhére rótt háborús büntettet, sem pedig a hivatali visszaélést nem valósította meg.

3) A Népbírószágok Országos Tanácsa megállapította a terhelt bűnösségét, mert 1942 tavaszán a Keitel vezértábornaggyal történt tárgyalásokon hozzájárult, hogy a magyar hadsereg alakulatai részt vegyenek a keleti fronton a háborúban. A NOT. a terhelt bűnösségére vont következtetés ezen az alapon téves. A másodfokú ítélet is megállapította, hogy a németek sokkal nagyobb erőknél a kiküldését szorgalmazták, mint amelyről a terhelt részvétele mellett lefolytatott tárgyaláson végül is megállapodás született, amely 9. magyar hadosztály kiküldésére vonatkozott. Ugyanakkor a NOT. ítéletének indokolása azt is tartalmazza, hogy a terhelt a Magyarországnak háborúba fokozot-

tabb belesodródását, annak ütemét mérsékelni igyekezett, amikor a németek által támasztott követeléseknek nem tett eleget (NOT. ítélet indokolásának XI. pontja). Ebből önmagában is következik, hogy az ezzel kapcsolatos tényállás alapján az Nbr. 11. § (1) bekezdésébe ütköző bűncselekmény megállapítására törvényesen nem kerülhetett volna sor. Szombathelyi Ferenc említett tárgyalásokon a háborúba való belesodródást éppen ellenkezőleg, csökkenteni igyekezett. Ugyanakkor tény, hogy az ország 1941. június 26. óta a Szovjetunióval hadiállapotban volt. A hadiállapot beálltakor a terhelt nem volt a honvéd vezérkar főnöke, következésképpen a hadüzenetben – amely egyébként is politikai döntés volt – szerepe nem lehetett. Mindezek egybevetésével megállapítható – a jogerős ítéletekkel is összhangban – hogy a terheltnek, mint a Vezérkar főnökének a törekvése az említett tárgyalásokon kifejezetten arra irányult, hogy minél kevesebb magyar egység vegyen részt a háborúban. Mindezek folytán bűnösségének a szóban lévő tényállás alapján történő megállapítása téves, szerepe háborús büntettként nem értékelhető.

4) Szombathelyi Ferenc terheltnek a 2. magyar hadsereg vereségében és tragédiájával összefüggő tevékenysége szintén nem alapozza meg a terhére rótt háborús bűncselekményt. E körben tanúsított magatartásának, – esetleges büntetőjogi felelősségének – a megítélésénél abból kell kiindulni, hogy melyek voltak azok a hatályos reá vonatkozó rendelkezések, amelyek tevékenységét szabályozták. Alapvető, az annak idején hatályban volt Magyar Királyi Honvédség Szolgálati Szabályzatának már hivatkozott 1. §-a, amely kimondotta, hogy a kormányzó a fegyveres hatalom legfőbb hadura. A honvédek pedig – a szabályzat szerint – hivatásbeli és álláskötelmeit a katonai törvények, szabályzatok és utasítások alapján lelkiismeretesen teljesítik.

E kötelező rendelkezésekkel összhangban kell vizsgálni, hogy annak a szolgálati parancsnak a kiadására, amely a 2. magyar hadsereg állásainak minden körülmények között történő tartására vonatkozott mi volt az előzménye.

Az irányadó tényállás is tartalmazza, hogy Hitler 1942. december 24-én levelet küldött a kormányzónak, amelyben ilyen értelmű utasítás kiadására kérte. A kormányzó, mint – legfőbb hadúr, a honvédség első számú elöljárója – ennek megfelelő döntést hozott, amelyet mint a vezérkar főnöke természetesen a terhelt továbbított a csapatok felé, illetőleg a 2. magyar hadsereg parancsnokának. Valójában tehát a végsőig történő kitartásra szóló utasítás nem Szombathelyi Ferenc önálló intézkedése, hanem a legfőbb hadúr döntése volt, amelyet a terhelt a katonai függelmi viszonyoknak megfelelően végrehajtott.

Rá kell mutatni továbbá arra, hogy nem helytálló a NOT. ítéletében írt azon álláspont, amely szerint Szombathelyi Ferenc vezérkari főnöknek ellent kellett volna állnia a legfőbb hadúri akaratnak. Ilyen magatartás a terhelt részéről csak egyféleképpen lett volna lehetséges, úgy hogy bűncselekményt valósít meg. A Ktbtk. 73. §-ának rendelkezése szerint a szolgálati parancs szándékos nem teljesítése háború idején 5 évtől 10 évig terjedő börtön, illetőleg amennyiben a cselekményből háború idején súlyos hátrány származott, halál. E törvényi rendelkezések mellett a terhelttől – mint vezérkari főnöktől – nem volt elvárható, hogy katonai bűncselekményt valósítson meg azzal, hogy a legfőbb hadúr döntését a 2. magyar hadsereg parancsnoka felé nem továbbítja. A terhelt szolgálati beosztását tekintve a szóban lévő háborús bűntett megállapítása ezáltal nemcsak, hogy nem felelt meg a vonatkozó anyagi jogszabályoknak, hanem annak reá történő alkalmazása fogalmi képtelenség is. Ugyanakkor megjegyzésre érdemes, hogy a terhelt nem is lehetett ismeretében annak, 1942. év végén, hogy az akkor hatályos jogszabályok betartásán túlmenően később hozott törvény visszaható hatálya folytán háborús bűncselekmény miatt vonják felelősségre.

Szükséges utalni továbbá arra is, hogy a 2. magyar hadsereg teljes mértékben és kizárólag német alárendeltségben működött parancsnoka Weichs vezérezredes volt. A hadsereg felhasználásáról ennek megfelelően kizárólag a

németek döntöttek, abba a magyar vezérkar főnökének nem volt beleszólása. A 2. magyar hadsereg parancsnoka is csupán javaslatot, vagy észrevételt tehetett a várható alkalmazás tekintetében, a magyar vezérkar pedig csak fegyelmi és belső szolgálati felügyeleti joggal volt felruházva.

Mindezekre figyelemmel a Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy Szombathelyi Ferenc terheltnek a bűnösségét e tényállás alapján törvénysértően állapította meg a Népbíróóságok Országos Tanácsa az Nbr. 11. § 1. pontjában írt háborús bűntettben.

5) Szombathelyi Ferenc terhelt bűnösségét tévesen állapították meg, továbbá az eljárt bíróságok, az 1944. március közepén Hitlerrel történt tárgyalások és Magyarország német megszállásával kapcsolatos szerepe alapján is. Az ezzel kapcsolatosan rögzített tényállás az Nbr. 11. § 1. pontjában írt bűncselekmény törvényi tényállási elemeit nem tölti ki. A terheltnek e tárgyalások során tanúsított magatartása ugyanis nemhogy elősegítette volna Magyarországnak a háborúba való mind fokozottabb belesodródását, hanem éppen ellenkezőleg, azt fékezte, és az ellenhatott. Az a körülmény, hogy javasolta a kormányzónak, hogy vegyenek részt a Hitlerrel történő tárgyalásokon, azon a megfontoláson alapult, hogy a szövetséges németekkel fennálló nézeteltéréseket tárgyalások során tisztázzák. A terhelt a Németországgal fennálló szövetséges viszonyra figyelemmel nem gondolt arra, hogy Magyarország megszállása bekövetkezhet. Amikor pedig a tárgyalások során majd annak befejezésével nyilvánvalóvá vált a német megszállás, a terhelt a csapatok felé a kormányzó és a honvédelmi miniszter egyetértésével adta ki azt a parancsot, hogy nem kell ellenállást tanúsítani. Az ellenállás letiltásával nem valósította meg a háborús bűntett tényállási elemeit. Ellenkezőleg, ezzel a háborúba fokozottabb mértékű belesodródást akadályozta meg. Ezzel ellentétes intézkedés ugyanis kétségtelenül a németekkel történő fegyveres harcot eredményezett volna, mégpedig az ország belsejében, amely fogalmát tekintve, a háborúba való fokozottabb

részvételt jelentette. Ehhez képest téves a Népbíróóságok Országos Tanácsának az az álláspontja, mely szerint Szombathelyi Ferenc ezen magatartása az Nbr. 11. § 1. pontja szerinti háborús bűntettet valósította meg.

6) A NOT. a terhelt bűnösségét az Nbr. 11. § (1) bekezdésébe írt háborús bűntettben azért is megállapította, mert az Oroszországban tartózkodó honvédalakulatok a hozzájuk beosztott munkaszolgálatosokkal kegyetlenkedtek. E bűnösség alapjául szolgáló tényállást azonban sem a Budapesti Népbíróóság ítélete sem pedig a NOT. ítélete nem tartalmaz. Az utóbbi ítélet indokolása arra utal, hogy a munkaszolgálatosokkal való kegyetlenkedést köztudomásúnak kell tekinteni. Nem tartalmaz viszont egyetlen konkrét esetet sem, amikor is a honvéd alakulat tagjai a hozzájuk beosztott munkaszolgálatosokkal törvénytelenül bántak volna. Ilyen személyt nem nevez meg az ítélet, de felelősként a terheltet sem jelöli meg. Ez helyett azt tartalmazza, hogy a kegyetlenkedéseknek olyan „hajmeresztő esetei voltak, hogy azok részletezése köteteket töltene meg.”

Tényállás hiányában ez az indokolás sem alapozza meg a NOT. ítéletében elfoglalt álláspontot, még akkor sem, ha valóban előfordultak a munkaszolgálatosokkal kapcsolatban kegyetlenkedések és atrocitások. A terhelt büntetőjogi felelősségének megállapításához ugyanis elengedhetetlen a konkrét tényállás rögzítése, annál is inkább, mert a NOT. ítélet arra viszont még csak utalást sem tesz, hogy maga Szombathelyi Ferenc kegyetlenkedett volna bárkivel. A NOT. ítéletében foglalt álláspontra figyelemmel Szombathelyi Ferenc terhelt szolgálati beosztását, helyzetét tekintve, legfeljebb a munkaszolgálatosokkal történő törvénytelen bánásmódban való részesség alapján merülhet fel a büntetőjogi felelősség. Ennek megállapítása azonban törvényes alapon csak akkor lenne lehetséges, ha kétséget kizáróan bizonyított a tettes, illetőleg a sértett személye.

A töretlen jogértelmezési és bírói jogalkalmazási gyakorlat egyöntetű felfogása szerint tettes nélkül ugyanis

nincs részes, tehát felbujtó vagy bűnsegéd. Ezt tartalmazza a népbíróági eljárás időpontjában is hatályos 1878. évi V. törvénycikk (Btk.) 69. §-a, amely szerint: „a véghezvitt vagy megkísérelt büntett vagy vétség részese az,

1) aki mást a büntett vagy vétség elkövetésére szándékosan rábír (felbujtó)

2) aki a büntett vagy vétség elkövetését szándékosan előmozdítja, vagy könnyíti stb.”

Tettesi magatartás nélkül a részesi bűnelkövetés az annak idején hatályban volt törvényi rendelkezések alapján is kizárt volt, tehát így a terhelt bűnösségét ezzel kapcsolatos tényállás hiányában megállapítani csak jogszabályt megsértve lehetett.

Mindezek folytán a Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy Szombathelyi Ferenc bűnösségét ezzel kapcsolatosan is tévesen állapították meg. Útalni kell továbbá arra is, hogy a munkaszolgálatosokkal kapcsolatos bánásmód tekintetében azért is téves a NOT. ítéletében elfoglalt álláspont, mert az – valósága esetén – is teljességgel alkalmatlan lett volna az Nbr. 11. § 1. pontjában írt bűncselekmény megállapítására, hiszen nem a háborúba történő mind fokozottabb besodródást elősegítő tevékenységet, hanem attól merőben eltérő egész mást tartalmazna. Erre vonatkozó megalapozott tényállás esetén legfeljebb az Nbr. 11. § 5. pontjában írt háborús büntett (emberek törvénytelen kivégzése vagy megkínzása) megállapítása kerülhetne előtérbe.

A részletezetteket összegezve, a Legfelsőbb Bíróság az alábbiakat kívánja kiemelni: annak eldöntésénél, hogy Szombathelyi Ferenc terhelt magatartása, illetve azok az események, amelyeknek résztvevője, illetőleg irányítója volt, alkalmasak-e az Nbr. 11. § 1. pontjában írt háborús büntett megállapítására, az egyes részecselekmények beható vizsgálatán túlmenően a terhelt egész tevékenységét kell figyelembe venni. A Legfelsőbb Bíróság az egyes részecselekmények előzőekben írtak szerinti vizsgálata alapján jutott arra a következtetésre, hogy a NOT. által bűnösség alapjául szolgáló tényállás alkalmatlan az

említett háborús bűncselekmény megállapítására, mert annak elemeit nem valósították meg.

A terhelt Magyarországnak a háborúba mind fokozottabb mértékben történő belesodródását elősegítő tevékenységére még kevésbé lehet következtetni akkor, ha Szombathelyi Ferencnek, mint a vezérkar főnökének egész működése kerül értékelésre. A felülvizsgálati eljárásban irányadó tényállást figyelembe véve a terhelt e beosztásában végzett tevékenysége minden esetben arra irányult, hogy a magyar érdekek szem előtt tartásával a háborús részvételünket a lehetőség szerint csökkentse. Ugyanakkor utalni kell arra is, hogy a hadbalépés a legmagasabb politikai döntés eredménye volt, akkor, amikor a terhelt még nem töltötte be a vezérkari főnök beosztást. A hadiállapot beálltára vonatkozó döntést, a kormányzó hozta, a miniszterelnök a parlamentnek bejelentette, az pedig jóváhagyta. A terheltnek, mint katonának, a feladatát ezt követően a felsőbbség parancsai, illetőleg a szolgálati szabályzat, valamint az egyéb vonatkozó jogszabályok határozták meg.

Mindezek alapján a Legfelsőbb Bíróság a Legfőbb Ügyészség által benyújtott felülvizsgálati indítványt alaposnak találta. Megállapította, hogy a Budapesti Népbíróság, valamint a Népbíróságok Országos Tanácsa ügydöntő határozatát a Be 284. §-ának (1) bekezdésében írt anyagi jogi szabálysértéssel hozta meg. Ezért a Budapesti Népbíróság 1946. március 30-án kelt Nb. XX. 653/1946. számú, valamint a Népbíróságok Országos Tanácsa 1946. május 22-én kelt, NOT. I. 3162/1946/11. számú ítéletét hatályon kívül helyezte, és a Be 291. §-ának (3) bekezdése alapján maga hozott a törvénynek megfelelő határozatot. Szombathelyi Ferenc volt vezérezredes terheltet az ellene az Nbr. 11. §-ának 1. pontjában írt háborús bűntett miatt emelt vád alól – mert a terhére rótt bűncselekményt nem követte el – a Be 214. §-ának (3) bekezdés a) pontja alapján bűncselekmény hiányában felmentette.

Mivel a Legfelsőbb Bíróság a Legfőbb Ügyészség felülvizsgálati indítványának helyt adott, a Be 291. §-ának (1)

bekezdése alapján megállapította, hogy az indítvány elbírálása kapcsán felmerült bűnügyi költséget az állam viseli.

A Legfelsőbb Bíróság ítélete a már megjelölt törvényhelyeken kívül a Be 214. §-ának (1) bekezdésén alapszik.

Budapest, 1994. március hó 16. napján.

A kiadmány hitelül:

bírósági tisztviselő
F.S.-né